

УДК 284 (477.85) "19"
 Бабенко Л. Л. (м. Полтава)

ПРОТЕСТАНТСЬКІ ГРОМАДИ БУКОВИНИ: РЕПРЕСІЇ ТА ПЕРЕСЛІДУВАННЯ 40-50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Автор зупиняється на антирелігійній політиці радянської держави, висвітлює деформації та викривлення її.

Ключові слова: антирелігійна політика, релігійні процеси, опозиційні течії, сучасні тенденції, законодавство.

Антирелігійна політика радянської держави впродовж ХХ століття унеможливила об'єктивне дослідження діяльності жодної з існуючих конфесій, в тому числі й протестанських. Упереджене ставлення до них було властиве не тільки владним структурам, але й широкій громадській думці, яка перебувала в полоні негативних стереотипів, сформованих комуністичною пропагандою.

Сучасна історична наука в Україні поступово долає існуючі прогалини у знаннях про релігійні процеси минулого, визначає їх уроки та прогностичні принципи для створення конструктивної моделі стосунків держави і релігійних конфесій. Свідченням цього є поява наукових праць Л. Алексеевої, О. Бажана, В. Барана, Ю. Данилюка та інших. [1,2,3]. Вони розкривають проблеми релігійного дисиденства в Україні й інших республіках СРСР, діяльність опозиційних течій в середовищі Російської православної церкви та протестантських громад тощо. Спробою комплексного аналізу політики радянської держави щодо протестантських церков в Україні 40-70-х років ХХ століття є дисертаційне дослідження Ю. Вільхового [4]. Однак, автор зосередився на вивченні церков ЄХБ, АСД і п'ятидесятників, не виділяючи при цьому регіональної специфіки предмету дослідження.

На наш погляд, вивчення регіональних аспектів та розширення конфесійної палітри проблеми державно-церковних відносин дасть змогу не тільки об'єктивно висвітлювати становище протестантизму в Україні в часи державного атеїзму, але й може сприяти вкрай бажаному міжконфесійному порозумінню на рівні регіонів і держави в цілому.

Чернівецька область, яка є складовою частиною Північної Буковини, унікальна за своєю поліетнічністю (73 національності) та поліконфесійністю (23 релігійні напрямки). Вона посідає 25 місце серед інших областей України за розмірами території та кількістю населення і при цьому 8 місце за кількістю і 2-ге (після Закарпатської області) за густотою релігійних організацій [5, с. 121].

Трансформаційні процеси, що формують сучасні тенденції розвитку протестантизму в регіоні, мають позитивний зміст на відміну від повоєнних років. Період двох повоєнних десятиліть суміщав у собі форсовані соціалістичні соціально-економічні перетворення з ідеологічним вихо-

ванням і перевихованням місцевого населення. Останнє передбачало ліквідацію релігійних пережитків у будь-яких їх проявах, оскільки вони вважалися суттєвою перешкодою на шляху до ідейно-політичної монолітності радянського суспільства. Утвердження засад радянської системи на Буковині здійснювалося апробованими у попередні десятиліття методами. Головним елементом респресивного антирелігійного механізму залишалися спецслужби (НКДБ - до березня 1946 р., МДБ - до березня 1953 р., МВС - до березня 1954 р., з 13 березня 1954 р. - КДБ).

їх органи тісно співпрацювали з апаратами уповноважених у справах РПЦ та релігійних культів, які займалися відстежуванням і регулюванням релігійного руху в областях. На посади уповноважених призначалися здебільшого колишні або діючі офіцери спецслужби, які мали досвід оперативної роботи в галузі "боротьби з контрреволюційним духовенством". Характерним документом у цьому контексті є рапорт уповноваженого в справах релігійних культів у Чернівецькій області М. Яценка голові Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР. У ньому автор скаржився на неможливість вирішити проблему невідкладного санаторного лікування: "Я доповідаю, що моя хвороба безумовно пов'язана з тим, що я впродовж 25 років працював у органах ОДПУ-НКВС-МДБ, безпосередньо виконуючи оперативні функції і скориставшись лікуванням лише три рази. В Чернівцях, у тому числі в Управлінні МДБ, на період літньо-осіннього сезону путівку в санаторій дістати неможливо [6, арк. 32].

Між цими структурами було налагоджене взаємне інформування з питань, що стосувалися будь-яких аспектів релігійного життя. Управлінню НКДБ-МДБ-КДБ направлялися сигнали про підозрілі зв'язки, пересування, зустрічі керівників і членів протестантських громад, котрі передавалися в оперативну розробку, виявлена друкована продукція, що йшла врозріз з радянським законодавством про культу, а також копії періодичних звітів та інформацій органам влади. У ході слідства співробітники спецслужби долучали до справ звинувачуваних довідки уповноважених, які характеризували ту чи іншу течію протестантизму. Ось як, наприклад, характеризувалася секта п'ятидесятників у 1951 році: "В

силу своєї антидержавної діяльності в Раді не реєструється. В 1945 році повного об'єднання з легальною громадою євангельських християн і баптистів (ЄХБ) не відбулося. Окремі п'ятидесятники легалізувалися, інші - від об'єднання категорично відмовилися, треті - об'єдналися формально і продовжують нелегальні збіговиська.

Відомо, що п'ятидесятники застосовують надумані, виснажливі, фанатичні форми відправи релігійних треб (до знесилення трясуться, розмовляють на незрозумілих мовах, займаються пророцтвом). Були кілька випадків психічних розладів. Крім цього п'ятидесятники проводять руйнівну роботу серед віруючих легальних общин і вербовочну роботу по втягуванню в свою секту відсталі частини населення. Уповноважений володіє даними, що п'ятидесятники у своїх пророцтвах пророкують зміну існуючого радянського ладу, саботують проведення колективізації та інших заходів Радянської влади на селі" [7, арк 199].

Довідки стосувалися і окремих уточнень щодо побутуючих назв протестантських об'єднань. Так, коли у 1958 році у чернівецьких чекістів виникли сумніви з приводу незнайомої їм назви "мільйоністи", уповноважений у довідці з грифом "Управлінню КДБ для оперативного використання" зазначав, що це місцева народна назва секти єговістів. На території інших областей їх можуть іменувати інакше, але між ними не існує ніякої різниці. При цьому він додає, що "секта явно бузувірського характеру, ворожа до заходів компартії" [8, арк. 1,2]. Такого роду кліше успішно застосовувалися слідчими і в процесуальних документах.

Виконавча влада для припинення небажаних акцій релігійного характеру спиралася й на міліцію та прокуратуру, які мали пильнувати дотримання норм радянського законодавства в галузі релігії і санкціонувати застосування запобіжних заходів щодо представників різних конфесій. Прикметно, що співробітники правоохоронних органів, за незначним винятком не приховували неприязного, а то й відверто ворожого ставлення до віруючих, особливо сектантів, не розуміли їх психології і щиро дивувалися їх відданості вірі. Як згадує Георгій Вінс, у одному з таборів на Північному Уралі, де він відбував покарання, начальник табору йому прямо заявив: "Краще якби ти був злодієм чи вбивцею, ніж віруючим" ^, с. 7].

Стан релігійного руху на Буковині не міг не турбувати органи радянської влади. Вони отримали регіон з густою мережею протестантських громад, які традиційно існували ще з часів румунської юрисдикції. "Найбільш ураженими сектантством" районами у звітних документах названі Новоселицький, Кельменецький, Хотинський, Садгирський, де "в кожному селі в середньому від 10 до 30 чоловік" були членами тієї чи іншої релігійної громади [10, арк. 24]. Мало місце їх існування й у інших районах.

Найбільш поширеними течіями християнського протестантизму на Буковині були євангельські християни-баптисти, адвентисти сьомо-

го дня, п'ятидесятники та їх місцеві різновиди - суботники і трясуні, єговісти (мільйоністи), молокани, назареї, інокентіївці. Як і в цілому по Україні, головною умовою вільного існування була їх легалізація через реєстрацію в органах влади. Держава вдалася до штучного інтегрування найчисельніших течій для виявлення і фіксації їхньої церковної мережі, що викликало нові розколи та посилення ортодоксальних настроїв, формування опозиції до світської влади та керівництва зареєстрованих релігійних центрів.

Не обминула ця ситуація і Чернівецьку область. Адміністративний тиск щодо членів зареєстрованих і незареєстрованих громад викликав справедливе обурення і скарги віруючих на адресу уповноваженого у справах релігійних культів у області, і останньому іноді доводилося погоджуватися з оцінкою дій місцевих керівників як незаконних. Так, старший пресвітер громад ЄХБ Голик повідомляв, що в селі Давидівка Сторожинецького району голова сільської ради викликав пресвітера І.П. Штифуряка і вимагав, щоб той перед кожним зібранням оголошував йому тему проповіді та її зміст, на кожному богослужінні "мав бути присутнім хтось із партійних людей і слухати, з інших сіл нікого не повинно бути". У селі Добринівці Заставнівського району громада ЄХБ отримала під молитовний будинок напівзруйноване приміщення, витратила на його ремонт 4 273 карбованці. Однак, 21 квітня 1957 року районний суд ухвалив передати будинок на протязі двох днів місцевому колгоспу під дитячий садок, а райвиконком визнав це рішення "потрібним і доцільним" [11, арк.1.4,5,13].

Мали місце й інші факти підміни антирелігійної агітації грубим адмініструванням. Зокрема, в селі Окно Заставнівського району та в місті Чернівці траплялися випадки затягування в комсомольську організацію віруючої молоді. Коли донька обласного пресвітера ЄХБ Голика відмовилася від пропозиції стати комсомолкою через релігійні переконання, особисті та своїх батьків, вчитель Лазарюк, він же комсорг школи, заявив: "Не важливо, що твої батьки віруючі, нам важливо, щоб увесь клас став до випуску комсомольським" [12, арк 6].

Упродовж другої половини 40-50-х років Рада у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР розробила ряд інструкцій та інших директивних документів, які суттєво обмежували свободу діяльності протестантських конфесій. Насамперед це стосувалося чисельного зростання об'єднань протестантів, виховної роботи з молоддю, поширення друкованої релігійної літератури та рукописів тощо. Але найбільших переслідувань зазнавала ортодоксально налаштована частина віруючих внаслідок суворого дотримання четвертої заповіді "не убий" та шостої - "пам'ятай день суботній", який за радянським законодавством був робочим.

Цілий ряд директив та вказівок розробило й керівництво НКДБ УРСР у 1944-1945 рр., які стосувалися конкретних оперативних заходів по

контролю, нейтралізації, розкладу та ліквідації протестантських формувань. Це, зокрема, орієнтування від 13 березня 1944 року "Про діяльність церковників на Україні в період окупації і про становище їх на визволеній території в даний час," директива від 26 січня 1944 року "Про посилення агентурно-оперативної роботи по розробці різноманітних сектантських організацій," директива від 27 березня 1945 року "Про недостатню роботу обласних УНКДБ по ліквідації і розпуску різноманітних сектантських центрів" та інші. Один з розпорядчих документів НКДБ від 18 серпня 1945 року наказував негайно "через уповноважених у справах релігійних культів при об'їздах депутатів трудящих вилучити всі наявні в сектантських общинах різних напрямів печатки і штампи як виготовлені в період окупації, так і в останній час і категорично заборонити ними користуватися для будь-яких цілей". Співробітникам спецслужб стало відомо, що сектантський актив використовує печатки для виготовлення документів, котрі дають можливість ухилитися від військової служби, а також проїзних документів для "налагодження антирадянських зв'язків з сектантським підпіллям". Тож оперативникам належало брати в "активну агентурну розробку" тих осіб, що робитимуть спроби придбати штампи і печатки чи отримати дозвіл на їх виготовлення [13, арк. 98-99].

Однак, як показала повсякденна практика, співіснування органів місцевої влади і протестантських громад Чернівецької області, адміністративно-правові заборони та оперативні попереджувальні заходи не давали бажаного скорочення, а в найближчій перспективі - повного припинення діяльності протестантських церков. Тому влада вдалася до перевіреного методу антирелігійної боротьби - репресій.

Обласне управління НКДБ відразу після визволення області від фашистської окупації розгорнуло масштабні арешти членів та керівників протестантських об'єднань. Як засвідчує вивчення архівно-кримінальних справ, найчисельнішу групу серед репресованих протестантів становили адвентисти-реформісти, єгови́сти та п'ятидесятники, причому перші арешти припадають уже на 1944 рік. Наприклад, 30 жовтня Новоселицьким райвідділом НКДБ до кримінальної відповідальності притягувалися жителі села Белоуци І.Гарбуз, В. Рудий, М. Мельник, Д. Думитрашук, Н. Качурко. Як зазначено в постанові на арешт, пресвітер секти баптистів І.Гарбуз "проповідував, що віруючі не повинні працювати, нікуди не ходити і не виїжджати". На молитовному зібранні, яке тривало з 19 по 22 жовтня, були присутні 60 осіб дорослого населення, що паралізувало сільськогосподарське виробництво: "...у фонд Червоної армії хліб не здавався, особи, зобов'язані з'явитися у військкомат, не з'явилися". Тому, члени релігійного об'єднання виглядали саботажниками [14, арк. 2, 168].

Увага спецслужб була передусім прикута до громад незарєстрованих течій, існування яких вступало в протиріччя з діючим законодавством.

Це давало можливість трактувати наявну мережу релігійних об'єднань як "нелегальне антирадянське підпілля". Саме таку оцінку отримали адвентисти-реформісти Буковини. Заарештований у 1947 році старший пресвітер Чернівецької області Степан Москалюк, виклавши деякі факти організаційного становлення своєї церкви, сприяв тим самим слідчим у конструюванні схеми такого підпілля. На допиті він повідомив, що відновлення організацій адвентистів на Буковині почалося з 1945 року, коли до Чернівців приїздив керівник адвентистів-реформістів на території Молдавії та Чернівецької області Терентій Чирков. Саме він призначив обласний керівний центр: окрім Москалюка місіонером Чернівецького поля став С.Миленко з підпорядкуванням йому адвентистських громад Чернівецького, Садгирського, Кіцманського і Вашківецького районів, а місіонером Хотинського поля, до якого належав і Кельменецький район - Т.Телеман. Між тим відсутність реєстрації не дозволяла їм скликати легальні збори та проводити організаційну роботу [15, арк. 1, 49-50, 220].

Надання власного помешкання для проведення таємних молитовних зборів теж інкримінувалося як суттєве звинувачення, поглиблювало провини членів протестантських громад. Так, у справі керівника громади п'ятидесятників села Рідківці Садгирського району Івана Зайця неодноразово акцентується увага на тому, що його дім перетворився на "осередок нелегальних антирадянських сектантських зборищ, де виголошуються проповіді антирадянського змісту" [16, арк. 1.6, 59, 212, 213].

Подібним чином розцінювалося і поповнення громад новими членами. Місіонерська діяльність, відповідно до термінології слідчих, називається "систематичною вербовкою нових членів", тим самим набуваючи кримінального характеру. У процесуальних документах неодмінно наголошувалося, що активне проповідування "антирадянських релігійних переконань" користувалося успіхом лише у "відсталій частини населення", а для заохочення її вступу в секти широко практикувалася матеріальна допомога або винагорода, як у випадку з єгови́сткою Марією Войняк з села Іванівні Кельменецького району [17, арк.58].

Одна з найголовніших причин конфлікту опозиційних протестантських течій з владою полягала у відмові від виконання військової повинності згідно з їх віровченням. Прикметно, що чимало їх представників на Буковині зазнали аналогічних переслідувань ще за часів румунської окупації. Наприклад, В.Д. Литван у 1941 році був засуджений румунським судом на 10 років примусових робіт за ухилення від мобілізації [18, арк. 11].

Арештованим у другій половині 40-х - на початку 50-х років здебільшого інкримінувалася відмова брати в руки зброю впродовж 1944-1945 рр., відразу після вступу Червоної армії на територію Буковини. Слідство, наприклад, встановило, що внаслідок антивоєнної агітації керівника громади п'ятидесятників села Шубранець Садгирського району Івана Жовнерюка більше десяти

юнаків відмовилися йти на військову службу [19, арк. 167]. Єговіст Георгій Синько в 1944 році категорично відмовився служити в армії. В суді винним себе визнав, але при цьому пояснив, що він "ніяких законів радянської влади не визнає і підкоряється тільки законам своєї віри", за що й отримав 25 років виправно-трудова таборів [20, арк. 134]. Не лише відмова від служби в армії, але й будь-яка пропаганда пацифізму тягнула за собою звинувачення з боку слідчих у "підриві оборонної міцї держави".

Не меншу напруженість у стосунках опозиційних течій з державою каталізувала четверта заповідь "пам'ятай про день суботній". Пошанування останньої адвентистами-реформістами, п'ятидесятниками утримувало їх від вступу в колгоспи, "де змушують працювати в суботу". У свою чергу, не уникнувши колективізації, віруючі намагалися явочним порядком відстояти право на день молитви. На такі випадки миттєво реагували місцева влада і правоохоронні органи. Коли 17 липня 1949 року в селі Михайлівка Кельменецького району близько 30 осіб сектантів не вийшли на роботу, комісія у складі уповноваженого райкому партії, голови та секретаря сільської ради і голови колгоспу складала про це акта. Інцидент розгорівся у жнивну пору й, на думку керівництва, загрожував невиконанням плану хлібозаготівель, бо інші колгоспники за прикладом сектантів теж не вийшли в поле. Вже 29 липня були заарештовані керівник громади п'ятидесятників М.Г.Лучик та активні її члени М.І.Катриній, І.Х.Грушевський, а згаданий акт, як і характеристики сільради на підслідних, були долучені до кримінальної справи. У звинувачувальному висновку знайшло місце і речення з акту: "В розпал збирання хліба не виходили на роботу, саботуючи заходи радянської влади"[21, арк.164,167-169, 185].

Численні приклади діянь та висловлювань "антирадянського змісту", здебільшого тенденційного характеру, з боку членів протестантських об'єднань наводили свідки. Зокрема щодо п'ятидесятників села Білоусівка Сокирянського району В.С.Мадригана і С.Є.Дорофея один із свідків з очевидним ентузіазмом перераховує чимало гострих висловлювань та оцінок на адресу колгоспної дійсності, серед них і фаталістичне пророцтво власної перспективи: "Радянська влада обирає суди для того, щоб судити людей за кожну дрібницю.- Прийде такий час, коли й нас будуть судити за те, що ми читаємо Євангеліє"[22, арк.161,162-162 зв.].

Влада, окрім конфіскації майна засуджених сектантів згідно з вироком, активно застосовувала штрафні економічні санкції. Заарештована у складі великої групи членів громади свідків Єгови села Новоселиця Євдокія Ткач за рішенням суду від 16 вересня 1947 року мала сплатити "штраф за несвоєчасне виконання держпоставки" її батьком за попередній рік. Замість 119 кілограмів зерна по плану і 114 кілограмів недоїмки, вона змогла здати всього 96 кілограмів, тому суд призначив штраф у подвійному розмірі ринкової ціни

боргу - 7730 карбованців.Майно було негайно описано [23, арк.301].

Між тим віруючі єговісти належали до найбідніших верств буковинського села. Часто при здійсненні обшуків у помешканнях заарештованих чи виконанні приписів суду про конфіскацію майна виконавці змушені були складати акти на зразок включеного до справи Миколи Рогозняка: "Ми, що нижче підписалися співробітники КДБ в присутності понятих склали акт про те, що при арешті майна, яке особисто належить Рогознятку і підлягало б опису і накладенню арешту, не виявилось" [24, арк. 15].

Конфлікт єговістів з державою знаходився також і в площині громадсько-політичного і культурного життя. Вони не брали участі у виборах до місцевих і верховних рад республіки і СРСР, не ставили підписів під державними документами, не відвідували публічних лекцій, зборів, культурних заходів тощо. Пояснення цього висловив на допиті Микола Шумейко з села Щербинці Новоселицького району: "...не голосував на виборах тому, що я свій голос віддав Богу, а будь-яка влада є Божою і Богом, а не людьми вона повинна обиратися" [25, арк. 66]. У довідках-характеристиках з виробництва на заарештованих М. Бабинського, А. Ковтун, О. Кушнір в цілому позитивних (дисципліновані, виконують норми виробітку), водночас зазначалося, що в громадському житті вони ніякої участі не беруть. Зрозуміло, що держава не могла дозволити залишатися поза її іделогічним впливом значній кількості громадян регіону, особливо, враховуючи пріоритет проповідницької і місіонерської діяльності у віровченні єговістів. За організацію "теократичних" шкіл і курсів у січні 1947 року були заарештовані керівник, єговістських громад Кельменецького району Федот Герман та ще семеро його єдиновірців [26, арк. 2,26, 53].

Непокоїв і дратував владу й зміст проповідей єговістів, який відволював від оптимістичного погляду в майбутнє. Як антирадянські трактувалися слідством ідеї про близький кінець світу, битву Армагеддон, у якій переможе Бог і будуть знищені "невірні безбожники", побудову теократичної держави тощо. Ще більшу небезпеку становило поширення єговістських друкованих і рукописних матеріалів. Вилучені під час арешту в 1957 році у Софії Белей матеріали, стали предметом наукової експертизи, що практикувалося чекістами досить широко. Науковці Чернівецького університету, проаналізувавши вилучені матеріали, прийшли до висновку, що вони "войовничі" спрямовані проти матеріалістичного розуміння дійсності; за містичною облонкою приховується антирадянська спрямованість; заходи радянської влади трактуються як "диявольське заманювання в тенета", а наші дні характеризуються як "наближення останнього часу" [27, арк. 159-162].

Значно зросла практика порушення кримінальних справ за заявами громадян. Адвентист-реформіст Сидір Карвацький потрапив під арешт після того, як оперуповноважений У КДБ Хо-

тинського району 30 січня 1959 року прийняв усну заяву від громадянки "Х". Вона заявила, що їй особисто відомі злочинні дії керівника секти Карвацького, який "читав біблію, проповіді, говорив, що не можна порушувати божі заповіді і не боятися, якщо за це посадять у в'язницю". Крім цієї у справі фігурують ще три заяви односельців, в тому числі від вчительки місцевої школи села Клішківці, яка повідомляє, що діти сектантів по суботах не відвідують школу [28, арк. 1-5, 15-16, 22-26, 37-38].

Незважаючи на вжиті суворі репресивні заходи, ліквідувати густу мережу незареєстрованих протестантських громад органам держбезпеки не вдалося. 26 жовтня 1957 року всім начальникам УКДБ надійшла директива та орієнтування "Про вплив церковників і сектантів на молодь". У документі констатовалося, що в комітет держбезпеки продовжують надходити дані про активізацію антирадянської і місіонерської діяльності "церковно-сектантських елементів", наявність організаційних нелегальних ланок різних релігійних формувань, їх активну роботу "по поширенню реакційної ідеології серед населення і втягування в секти і в громади нових осіб, особливо молоді". При цьому пропонувалося організувати проведення активних чекістських заходів "по виявленню керівних ланок" цих угруповань, головну увагу звернути на якнайшвидше просування "до керівництва церковно-сектантських ланок досвідченої агентури органів КДБ і придбання нової агентури, здатної забезпечити попередження подальшої активізації їх діяльності по обробці молоді". Передбачалося також активізувати компрометацію керівного складу і активу церковно-сектантських формувань в очах віруючих через пресу, радіо, публічні лекції, популяризувати листи громадян, які порвали з релігією [29, арк. 167-170].

Не повинні були залишатися осторонь й уповноважені у справах релігійних культів. Інструктивний лист уповноваженого Ради в справах релігійних культів при Раді міністрів УРСР від 16 лютого 1960 року радив "активно, але тонко, непомітно підскакти позиції релігійних організацій. Робити це треба так, щоб не давати приводу для обгурнтованих скарг і протестів, не дозволяючи грубого адміністрування, тобто бути максимально гнучким" [3, с. 365].

Отже, короткий аналіз одного з аспектів релігійної ситуації 40-50-х років на Буковині дає

можливість зробити деякі висновки: встановлення радянської влади в регіоні супроводжувалося здійсненням антирелігійної політики, яка не враховувала регіональних особливостей, що склалися історично; радянська влада поспішала уніфікувати атеїстичні цінності на всій території республіки; в області існувала розгалужена мережа протестантських громад та їх конфесійне розмаїття, які сформувалися задовго до встановлення радянської влади; специфіка їх існування у повоєнні десятиліття полягала у продовженні тісних організаційних зв'язків з аналогічними громадами Румунії та Молдавії; статистика свідчила, що кількісно громади протестантських церков переважали в адміністративних районах з більшістю етнічного румуно-молдавського населення; здебільшого культурно-освітній рівень членів громад перебував на дуже низькому рівні, значна їх кількість не володіла російською та на належному рівні українською мовами (під час допитів заарештованих сектантів слідчі вдавалися до послуг перекладачів); незважаючи на жорстокі переслідування, переважна більшість віруючих залишалася непохитною у вірі; продовжувалася перевірена в умовах довоєнного періоду практика інтенсивного використання спецслужб у боротьбі з релігією; на території Чернівецької області під неприхованих репресій припадає на 40-50-ті роки ХХ століття; вони спрямовувалися головним чином проти незареєстрованих органів виконавчої влади протестантських громад п'ятидесятників, адвентистів-реформістів, єгови́стів, котрі кваліфікувалися як антирадянське підпілля; на наш погляд, можна виділити три етапи репресій двох повоєнних десятиліть: 1) 1944 - 1945 рр. - репресії викликані головним чином антимілітаристськими діями і агітацією; 2) друга половина 40-х - початок 50-х років - спровоковані реакцією опозиційних протестантських громад на соціально-економічні та політичні заходи радянської влади; 3) середина - друга половина 50-х років - внаслідок посилення місіонерської діяльності, поширення релігійної літератури та інших друкованих матеріалів з критикою богоборчої політики держави; репресивна діяльність органів держбезпеки скеровувалася директивними документами комуністичної партії, органів виконавчої влади в центрі і на місцях, керівництва НКДБ - МДБ - КДБ УРСР та СРСР.

Джерела та література:

1. Алексеева Л. История инакомыслия в СССР. Новейший период. - Вильнюс - Москва: Весть, 1992. - 352с.
2. Бажан О., Данилюк Ю. Випробування вірою. Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950-х - 1980-ті рр. - Київ: Рідний край, 2000. - 332с.
3. Баран В.К. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. — Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1996. - 448с.
4. Вільховий Ю. Політика радянської держави щодо протестантських церков в Україні (середина 40-70-х років ХХ століття)// Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук. - Київ, 2003. - 20с.
5. Докаш В., Лагодич М. Релігійна мережа Буковини: стан та основні тенденції змін (1991-2004рр.)//Науковий вісник Чернівецького університету. - Збірник наук. праць. - Чернівці, 2004. - С.120-124.

Регіональні історико-краєзнавчі дослідження

6. Державний архів Чернівецької області (далі ДАЧО). - Ф.Р-623, оп.2, спр.52.
7. Архів Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області (далі архів УСБУ). - Спр.П 6598.
8. ДАЧО. - Ф.Р-623, оп.2, спр.124.
9. Вине Георгий. Евангелие в узах. - Б.М., 1991.-230 с.
10. ДАЧО. - Ф.Р-623, оп.2, спр.132.
11. ДАЧО. - Ф.Р-623, оп.2, спр.55.
12. ДАЧО. - Ф.Р-623, оп.2, спр.53.
13. Державний архів Служби безпеки України (далі ДА СБУ). - Ф.9, справа 89.
14. Архів УСБУ в Чернівецькій обл. - спр. П-6332.
15. Там само. - Спр. П-6687.
16. Там само. - Спр. П-6598.
17. Там само. - Спр. П-6326.
18. Там само. -Спр. П-5821.
19. Там само. - Спр. П-5610.
20. Там само. - Спр. П-5437.
21. Там само. - Спр. П-5144.
22. Там само. - Спр. П-6331.
23. Там само. - Спр. П-5213. У 2-х томах. Т.1.
24. Там само. - Спр. П-5315.У 4-х томах. Т.1.
25. Там само. - Спр. П-5765.
26. Там само. - Спр. П-5142.
27. Там само. - Спр. П-5237.
28. Там само. - Спр. П-5103.У 2-х томах. **Т.2.**
29. ДА СБУ. - Ф.9, спр. 237.

Summary:

The author covers the antireligious policy of the Soviet State and describes its deformations and distortions.

Key words: antireligious policy, religious processes, epositional trends, modern tendencies, legislation.

